

УДК 39 (=161.2) (477) «19»: 82.09: 929 (Шевченко, Маланюк, Тичина, Довженко)

Павло Ямчук*

**УКРАЇНСЬКІ СВИТОГЛЯДНІ КОНСТАНТИ В
ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ Й НАЦІЄТВОРЧОМУ КОНТЕКСТАХ ХХ
СТОЛІТТЯ. ЛІТЕРАТУРНІ ОБРИСИ Й ФІЛОСОФСЬКІ ОБРІЇ
(Тарас Шевченко, Євген Маланюк, Павло Тичина, Олександр
Довженко)**

У пропонованій увазі читачів студії окреслюються, аналізуються та актуалізуються в сучасному ціннісно-смысловому дискурсі провідні концепти вітчизняної філософсько-українознавчої думки ХХ століття, які репрезентовані у думках та аксіологічних візіях митців-мислителів Тараса Шевченка, Павла Тичини, Євгена Маланюка, Олександра Олесь, Олександра Довженка, Ліни Костенко. Контекстуально наведено мемуарні свідчення В. Молотова та А. Мікояна, які виясковують даний дослідницький ціннісно-смысловий дискурс. Окрім того, в статті привертено увагу до концептуально вагомих ідей українського генія світового масштабу – Олександра Довженка, які мають перспективу в сьогоденні й майбутньому з огляду як на суто літературознавче так і на культурологічне світоосмислення буття українців.

Ключові слова: українська духовно-інтелектуальна ідентичність, націєтворення, державотворення, філософське й літературознавче українознавство, Тарас Шевченко, Євген Маланюк, Олександр Олесь, Сергій Єфремов, Олександр Довженко, адепти московського окупаційного тоталітаризму – Сталін, Молотов, незаангажована рецепція тоталітарної ідеології Анастаса Мікояна.

Yamchuk Pavlo. Ukrainian worldview constants in state-creating and nation-creating contexts of the twentieth century. literary outlines and philosophical horizons. (Taras Shevchenko, Yevhen Malaniuk, Pavlo Tychyna, Oleksandr Dovzhenko).

In the offered attention of readers, the studios outline, analyze and actualize in the modern value-semantic discourse the leading concepts of the national philosophical and Ukrainian thought of the twentieth century, which are represented in the thoughts and axiological visions of artists-thinkers Taras Shevchenko, Pavlo Tychyna, Yevhen Malanyuk, Oleksandr Oles, Oleksandr Dovzhenko, Lina Kostenko. Contextually, the memoirs of V. Molotov and A. Mikoyan are presented, which illustrate this research value-semantic discourse. In addition, the article draws attention to the conceptually significant ideas of the Ukrainian genius of a global scale - Oleksandr Dovzhenko, who have a perspective in the present and the future, taking into account both purely literary and cultural understanding of the life of Ukrainians.

Key words: Ukrainian spiritual and intellectual identity, nation-building, state-building, philosophical and literary Ukrainian studies, Taras Shevchenko, Yevhen Malanyuk, Oleksandr Oles, Serhiy Yefremov, Oleksandr Dovzhenko, adherents of Moscow occupation totalitarianism – Stalin, Molotov, unbiased prescription of totalitarian ideology by Anastas Mikoyan.

Актуальність теми Якщо дозволити собі на початку нашого дослідження актуалізацію римської філософемі «per aspera ad astra» як своєрідного епіграфа, що визначає сам сенс студії, то видасться, що ця думка є найближчою не лише до загальної характеристики об'єкту й предмета дослідження, а й до усієї історії

* Павло Ямчук, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін Уманського національного університету садівництва, академік НАН ВО України (Умань, Україна); e-mail: jamchuk1972@gmail.com.

осягнення українцями власної ідентичності, культурного феномену українства як унікального явища людської цивілізації.

Саме крізь терни до зірок прямує філософське українознавство, а якщо мовити про масштабніший обшир: все українське націєтворення та державотворення у майбутнє. Цей тернистий шлях часто є болучим для нинішньої української ще недостатнім чином сформованої самоідентифікації та самосвідомості, але це зовсім не означає, що він є хибним, або таким, що веде на манівці. Навпаки, лише зробивши висновки з важких уроків історії, актуалізувавши з цією метою нині призабуті, але надзвичайно важливі ідеї мислителів, митців, державних діячів минулого ми отримаємо добрі можливості для подальшого поступу. «Серце болить, а розказувать треба» [1, С.70] - мовив свого часу Тарас Шевченко. У ХХІ столітті, в часи відверто-геноцидної війни московитів проти української ідентичності біль серця за кожного вбитого, закатованого, катованого й полоненого набуває ще більш трагічного сенсу.

Відтак, сьогодні слід, згідно із мудрим і влучним висловом М.Х. Коцюбинської «актуалізувати скарби минушини». Актуалізувати, у першу чергу для того, щоби легшою була дорога до Істини, щоби менше кривавих тернів доводилось долати по цій, вже й так рясно зрошеній кров'ю українських Героїв, дорозі. «По кривавій по дорозі нам іти у світ». [2, С.141] Цей вислів з поезії Павла Тичини «Пам'яті Тридцяти», яка більш відома за першим рядком «На Аскольдовій могилі...», присвячена світлій і незборимій Пам'яті Героїв Крут.

Антагоністичний (нібито?) до Тичини еміграційний Євген Маланюк («від кларнета твого пофарбована дудка зосталась...») - мовив ВАПЛІТЯНиніві Павлові Тичині ще у 1920-ті роки) *мислив суголосно* з у 1950-ті роки визнаним українським радянським чиновником¹ Павлом Тичиною. Попри те, що для радянської пропаганди Євген Маланюк був «прислужником американського імперіалізму», «лютим ворогом», і, а це вже як мінімум: «українським буржуазним націоналістом», концептуально-світоглядна суголосність їхнього світобачення є цілком очевидною. Слід лише уважно вчитатись. Геніальний Павло Тичина був, як відомо, уярмлений. Євген Маланюк більшу частину свого життя прожив у вільному світі. Великий і дотепер належним чином неоцінений – більше знаємо його як Поета, але далеко менше як великого українського мислителя. Але у публічних виступах Тичини де, «радянський чиновник» Павло Тичина, а де уярмлений тим окупаційним режимом, вірнопідданим слугою якого він *нібито* є, геній неважко здогадатись. У головному – в Тичининській завжди бринить Шевченкове:

Ми не лукавили з тобою

Ми просто йшли.

У нас нема зерна неправди за собою». [1, С. 263]

Ми не лукавили. Але це зовсім не означає того, що не лукавили з нами... Безкомпромісний до будь-якого прояву лукавства від кого би воно не походило і в якій би формі не виявлялось Євген Маланюк у своїх «Нотатниках» у записові від 10 січня 1954 року зазначає: «Існують ще наївняки, що покладають якісь надії на спадкоємця небіжки Ліги Народів... теперішні «Об'єднані Нації». Чим вони об'єднані і чому вони нації – цього сам Соломон не міг би витлумачити. Є просто естрадний театр, де виступають – від часу до часу – різні політичні «стар». Якби вони це робили десь у Голівуді, все було би в порядку. Але ж – ні! – Вони

¹ Міністр освіти УРСР, навіть, дещо пізніше Голова Верховної Ради УРСР

продукують політичну погоду, деклямують про любов до миру... і виголошують промови з таким виразом, ніби вся наша нещасна планета є ареною для їх гри, що нагадує хіба найнудніші з комедій ірландського «росіянина» Бернарда Шоу... Але ж за лаштунками тих комедій вибухають справжні, а не театральні бомби... А за одним із столиків у тім театрику сидять «міліє русскіє ліца»: суміш гієни з папугою, ось – тип з понурим обличчям професійного громили, далі – дрібніші цапцарапкіни.... Вся ця мила компанія грає роллю найневиннішого немовлятка. Корея? Та тож внутрішня боротьба рабоче-крестьянской бедноти. Помагаємо? Нічого подібного і навпаки. То з симпатії помагають китайці.... І взагалі, як всьому світові відомо, наша советорусская нація не лише жагуче кохає мир, а й повсякчас обіймає його так, що аж кістки хрустять. Навіть мікрофони червоніють від сорому. Лише професійно витривалі на сором репортери гарячково нотують золоті слова «на чистом русском языке»... А фотографи увічнюють все тих же гієно-папугу, громила, пару цапцарапкіних...» [3, С.18-19]. Ця аналітична філософема сформульована Євгеном Маланюком майже 70 років тому. 2023 рік. Вона на правду втратила свою актуальність?

Звісно, що підневільний Тичина, пам'ятаючи поразку українських національно-визвольних змагань 1917-1921 років, у яких сам був активним учасником, не міг, навіть у щоденникових нотатках так відверто висловлюватись про нагальну й прогностичну проблематику українського буття так само як це зробив Євген Маланюк. Але наше бачення катастрофи українських національно-визвольних змагань 1917-1921 років буде необ'єктивним, якщо не проаналізувати й власні фатальні помилки. Проаналізувати, не абсолютизуючи їх, не доходячи в цьому самоаналізові до надзвичайно вигідного ворогам самобичування («та ми самі у всьому винні»). Самобичувальний підхід прямо суперечить незаангажованому встановленню істини. Особливо, якщо ґрунтувати свою дослідницьку стратегію на кантівсько-рефлексійному осмисленні реалій. *Sine ira et studio.*

Олександр Олесь, саме у часи боротьби за Українську державність, створив маловідому нині філософську поезію, яка в образно-поетичній формі відображає провідні причини поразки українства у здобутті своєї Держави у 1917-21 роках. Поезію, за першим рядком, має назву «Косять коси...»:

Косять коси,
 Луг голосе,
 Косять, косять косарі;
 А в душі моїй співають,
 Срібло струн перебирають,
 Грають, грають кобзарі.
 В оксамитах,
 В сріблі й золоті
 Виступають козаки...
 Косять коси,
 Ноги босі
 І діряві сорочки.
 Підійшов я,
 Привітався
 І звертаюсь до юрби:
 Ось ви в злиднях, босі й голі,
 А чи прагнете ви долі,
 Чми готові до борби?

В оксамитах,
 В сріблі й злоті
 Виступають козаки...
 Косять коси,
 Ноги босі
 І діряві сорочки.
 Хтось всміхнувся,
 Обернувся
 І промовив мені враз:
 «Ми, паничу, луки косим –
 І вже вас ласкаво просим
 Потурбуйтеся за нас»
 Косять коси,
 Луг голосе,
 Гнуться низько косарі,
 Гнуться низько...
 Тане військо...
 Замирають кобзарі. [4, С.218]

Ця поезія Олександра Олеся потребує, так само як і щоденникова есеїстика Євгена Маланюка, вже в 2023 році, новітнього прочитання. І – переосмислення вивчених і невивчених багатьма поколіннями українців уроків Історії. Зосередимось на, принаймні, на декількох значущих аспектах. Передусім, читачеві впадає в око окреслений митцем-мислителем зримий контраст між українським козацтвом та хліборобами. Пасіонарною домінантою у світоглядній єдності є феномен українського кобзарства як голосу й совісті української хліборобсько-козацької нації. Поетична філософема «Гнуться низько косарі, Гнуться низько... Тане військо... Замирають кобзарі» є глибинно-метафоричною філософемою катастрофи української державності. Байдужість селян як найбільшої соціальної верстви в українському суспільстві того часу не до чистієї чужої, а до власної долі і стала однією з причин поразки всіх форм Української державності в ті часи. Голодомори 1921-22, а особливо – у 1932-33 роках, яких не було *в ті самі часи* в утверджених у набагато менш чисельних, але **державних** Естонії, Латвії, Литві, Фінляндії, Польщі є цьому гірким переконливим свідченням.

Проте, на наш погляд, було би неправильним всуціль засуджувати українських хліборобів. Їхня місія як у добу Трипілля, як під різними окупаційними режимами в минулому, так і у реаліях повномасштабної війни високотехнологічного, висококультурного глобалізаційного ХХІ століття незмінна. *Годувати світ*. Втім, повернемося до неосмисленого вище. В українській підсвідомості століттями був укорінений архетип козацтва як національного воїнства, покликанням якого є захист хліборобів від чужоземних ворожих нападів і навал. Той факт, що козацтво було підступно розгромлене Єкатериною II та її Грігорієм Нечесой (Потьомкіним) у 1775 році, звісно, був відомим українським хліборобам – співрозмовникам ліричного героя поезії Олександра Олеся, але, вочевидь, підсвідомо ними зафіксованим не був. Вони прагнули займатись своєю повсякденною життєдайно-важкою працею. Так само зіграла роль і окупаційна (денікінська і, особливо більшовицька) пропаганда, яка «роз'яснила масам» (термін Леніна), що боротьба за Україну суперечить класово-економічним інтересам українських селян. Розгалужена мережа більшовицьких

агітаторів «на Україне» не одне десятиліття була предметом особливої гордості советського агітпропу.

І, звісно, в жодному разі, не слід ігнорувати безпрецедентно, порівняно з іншими уярмленими народами, тривалий 300-літній досвід перебування українців під московською окупацією. Належні й адекватні до минулого, сьогодення й майбутнього із цієї, констатованої митцем-мислителем українством гіркої історії висновки й досі не зроблено. А полягають вони в тому, що без активного формування української національно-культурної ідентичності, яка є надзвичайно ефективним щепленням від подальших смертельних для організму нації хвороб, описана великим українським митцем-мислителем трагічна ситуація буде повторюватись незліченну кількість разів.

Майбутніх поразок, в тому числі й через свідому бездіяльність тодішніх «світових держав» нам слід уникати, оскільки як мудро написала Ліна Костенко у фінальній частині роману у віршах «Берестечко»:

Не допускай такої мислі,
Що Бог покаже нам неласку.
Життя людського строки стислі,
Немає часу на поразку . [5, С.182]

Авторові «Ой, що в Софійському заграли дзвони...», «Гей, вдарте в струни кобзарі», «Хто ж це так із тебе насміяться смів?», «Замість сонетів і октав» та однієї із перших поем про голодомор 1921-1922 років «Чистила мати картоплю...» не могло не бути очевидним, так само як Євгенові Маланюкові, як Олександрові Олесю, як Ліні Костенко *хто саме* приніс в Україну червоний і білий терор, голод і геноцид, як і те, хто і чому не зупинив цих носіїв. Полемічно-барокові за своєю викривальною гостротою нотатки Є. Маланюка, на жаль, і досі не стали надбанням далекої минувшини. У 2023 році ООН рішуче стала на захист «русского языка». Стала якраз у той катастрофічний день, коли була цілком зруйнована Каховська ГЕС. Є очевидним, що для гуманітарної місії цієї організації захист «русского языка» набагато важливіший, ніж десятки тисяч безневинно загиблих людей, птахів, звіряток, риб, рослин.

Євген Маланюк. 1954 рік: «Вони продукують політичну погоду, деклямують про любов до миру... і виголошують промови з таким виразом, ніби вся наша нещасна планета є ареною для їх гри, ... *Але ж за лайтунками тих комедій вибухають справжні, а не театральні бомби...* А за одним із столиків у тім театрику сидять «міліє рускіє ліца». Так, з гірким сарказмом характеризує український мислитель ООН ще з середини минулого століття. Певні, що Євген Маланюк був би щасливим, якби ще за його життя ці гіркі, але справедливі характеристики втратили актуальність. І – тим більше в наступному тисячолітті. Проте, цього не сталося. З нищівно-полемічною, середньовічно-бароковою вишенською, потієвою, сковородинівською гостротою викриває український митець-мислитель ідеологічні наративи та симулякри сприйняття «цивілізованим» світом «цивілізованих» людоджерів: «Вся ця мила компанія грає роллю найневиннішого немовлятка. Корея? Та тож внутрішня боротьба робоче-крестьянской бедноты», «як всьому світові відомо, наша советорусская нація не лише жагуче кохає мир, а й повсякчас обіймає його так, що аж кістки хрустять. Навіть мікрофони червоніють від сорому...». І знов-таки, в ХХІ столітті, навіть важко повірити у дату цієї нотатки: «10 січня 1954 року». Проте – неважко, якщо згадати, що в українській літературі й культурі загалом до Євгена Маланюка вже були митці-мислителі – Пророки. Тарас Шевченко – найбільш відомий з них.

Втім, не лише констатовані мислителем ознаки фарисейства є вагомими

для розуміння незасвоєних українських уроків з недавньої минувшини та – пророчо, як властиво для нього, сучасності ХХІ століття. Євген Маланюк привертає увагу до не менш важливої стратегії окупаційного наступу «мілих лиц» не лише в Україні, а й у світі: «Москва в окупованих країнах починає творити свою «культуру» (знану з творів Горького, з криміналістики і... творів літератури СРСР і це є... культура плебейська.» (письмівка наша П.Я) [3. С. 64] Те, якою була, є і завжди буде ця «культура» в ХХІ столітті очевидно всім, хто хоча би випадково, мав прикрийсть стикатися з т. зв. «мас-культурою». Натхненником та її провідним адептом справді був автор «На дні» Максим Горькій. Той самий, який у 1934 році цілком закономірно став фундатором нового «художнього методу» - соціалістичного реалізму.

Мета й покликання такої «культури» - створити «новий тип людини», де культивувалися би не прагнення до постійного духовно-інтелектуального самовдосконалення, не постійна й часто дуже складна робота над збагаченням свого внутрішнього світу, а – навпаки – зневага до таких прагнень, примітивні інстинкти, виведені на рівень абсолютних істин людського буття тощо. Тому термін «культура» Євген Маланюк не випадково бере в лапки. Натомість є очевидний вибір для кожного – чи доєднатися до ціннісно-сислової константи такої «культури», чи свідомо звільнитися від її згубного впливу. Наголошуємо – вибір за кожним народом або навіть окремою особистістю. Окуповані Москвою в ХХ столітті поляки, литовці, латвійці, естонці, фіни цей вибір зробили більш, ніж століття тому. У 1918-20 роках. Ми на цьому наголошували вище. Через швидке і вдале звільнення від цієї руйнуючої національну культуру небезпеки, у них і не було у 1920-30-х роках ані Голодоморів, ані, пізніше, масових репресій та тотального винищення еліти нації. А отже – не було в історії національної культури та ідентичності доби «випаленої смуги».

Саме страх перед втратою національної ідентичності в процесі тотальної, а по тому – як цілком закономірний наслідок – тоталітарної масофікації українців керував не лише Тарасом Шевченком (класична філософема: «Хто ми, чиїх батьків діти»), Євгеном Маланюком, Павлом Тичиною та керує нині геніальною Ліною Костенко. Масофікація свідомості неминуче тягне за собою втрату головних орієнтирів самого буття, втрату й нівелювання провідних ціннісно-сислових орієнтирів. У щоденниковому записові від 12 липня 1942 року Олександр Довженко з спорідненою до Маланюкового сарказму іронічністю констатує: «А що евакуують? Дивани, стільці, г...о всяке, всяку чепуховину... гинуть поранені на дорозі. А в пресі вже рік ні слова критики, ні слова про перестороги, нічогісінько. Цілковитий «трим перемоги раздавайся.» Стид і сором.... Ворог боягуз і прочіє брехні. Розгром Південно-західного фронту, Двадцять восьмої і Сорокової армії є одним із найтяжчих ударів по Україні. Тут загинула величезна кількість українців. Український чесний наш народ поніс найтяжчі жертви у цій війні. Бився чесно, одверто, безоглядно. Бідні мої, рідні люди... безхитрісно і чесно поставилися ви до трагічної долі своєї великої... Батьківщини. Честь вам і слава і вічна пам'ять. Вічна пам'ять. Вічна пам'ять. ... Вічна вам слава, брати і діти мої. Не судилося нам розцвісти у житті. Все у нас було для цього - і земля добра, і багатства, і люди чесні, і трудящі, і здорові, і красиві... не вистачило тільки доброї долі. Погубила нас нещаслива наша географія і невдала наша історія.» (письмівка усюди наша П.Я) [6, С. 130-131]

Як один із найбільш масштабних митців-мислителів не лише минулого українського ХХ століття, а й усїєї світової цивілізації, принаймні постпросвітницьких століть (від ХVІІІ століття починаючи) Олександр

Довженко констатує декілька вагомих чинників, на які ми, якщо не хочемо *повсякчасного* повторення страшних уроків у вітчизняній та світовій історії, а в глобалізовану добу це вже не вигадка фантастів, а реалії, які буквально на крок відстоять від здійснення, повинні зважати та робити з них адекватні висновки. Першим з таких висновків є точна характеристика, що її дає геній визначальним рисам українського народу як чиннику розвитку світової історії: «Український чесний наш народ поніс найтяжчі жертви у цій війні. Бився чесно, одверто, безоглядно. Бідні мої, рідні люди... *безхитрісно і чесно* поставилися ви до трагічної долі своєї великої... Батьківщини». Мовлено *вісімдесят один рік* тому, а ніби – сьогодні. Отже – маємо ясно-яскраве свідчення генія світового масштабу *про трансцендентальну сутність самого феномена українства*. Що в липні 1942-го, що в 2022, 2023 роках.

Ще одна вага для розуміння трансцендентального феномена українства риса означена митцем-мислителем. Риса, що була завжди притаманна українцям Святокиївської доби, українцям часів пізньосередньовічно-барокового культурного розквіту, епохи духовного (УАПЦ) та інтелектуального Розстріляного Відродження 1920-х років. Такими ознаками христоцентричного й христонаслідувального феномену українства є «безхитрісність і чесність». Саме ці риси, як вістить Святе Євангеліє, є визначальними для нашого Господа, Який просить, щоби пустили до Нього дітей. А якими ж є провідні риси дитини? Саме безхитрісність, чесність, відвертість, а часто – дітям це притаманно, безоглядність. Ці риси і є питомими домінантами світогляду й діаріушу тих, хто «несе найтяжчі жертви у цій війні».

Як у II Світовій, так і у III. І тоді, і тепер, згідно із пророчою філософемою Івана Франка, на бій «чоловіцтво зі звірством стає». У попередній статті з нашого довженкознавчого циклу, опублікованій в минулому числі «Філологічного часопису» ми досить ретельно аналізували Довженкові анти тоталітарні сни, зафіксовані у «Щоденнику». І, особливо привертати увагу до того, що – саме тому, що він геній, пасіонарій – пророк в означеній нами вище українській середньовічно-бароковій та Шевченковій традиції, тобто виняток з оточуючої його доби, *не може не бути* провісником майбутніх часів, не може не долати міжчасся минутих для української духовно-інтелектуальної сутності епох. До Джорджа Оруела з його вікопомним романом «1984» від Довженкового щоденникового запису свого сну ще було три роки. А-от тепер, наведемо вже сон іншої (людини?) з того самого тоталітарного для України міжчасся.

«Негеній», маємо на увазі поплічників тиранів, теж мають сни. Але ці сни, є не антиутопічно-пророчими, як у Довженка, не є навіть свідомо-пророчими як у нотатках Євгена Маланюка (хоча щодо «негеніальності» Євгена Маланюка я аргументовано посперечався би – тримаючи думку саме про його геніальність як у поезії, філології, публіцистиці. Й особливо – у провісницькій філософії), а є такими, що постфактум відображають у глибинах підсвідомості автора снів його справжню сутність та оцінку пережитих ним подій, у яких він брав безпосередню участь. Ці підсвідомі враження є надзвичайно промовистими, оскільки у них оприявнюється не ідеологічно-симулятивна, декларована для «мас», а *справжня*, звільнена від машкари, сутність. Надзвичайно показовим у вищеокресленому сенсі є запитання і, головне, відповідь найближчого сталінського поплічника, одного з провідних організаторів геноцидного Голодомору українців 1932-33 років та масових репресій 1937 та інших років В'ячеслава Молотова.

Питання, поставлене йому адептом Сталіна та свого співрозмовника Феліксом Чуєвим: «Сталін сниться? – Не часто... якісь абсолютно незвичайні

умови. *В якомусь зруйнованому місті... Ніяк не можу вийти...* Потім зустрічаюся з ним... *дивні сни, дуже заплутані*». (письмівка усюди наша П.Я.) [7, С.340] Якби безбожник Молотов визнавав Господню Істину, то він би ніколи не став активним організатором українського Голодомору 1932-33 років, масових репресій 1930-50-х років та багатьох інших злочинів. Але на схилі літ, у своїх снах, які у жодному разі не обдурити марксистсько-ленінською ідеологією, підсвідомість поплічника тирана проявляє справжність: «зруйноване місто», «ніяк не можу вийти», «заплутаність» тощо. Довженкові сни *вільні*, так само як *вільні* нотатникові візії Євгена Маланюка, як вільними є думки уярмлених в імперській неволі у різні часи Тараса Шевченка та Павла Тичини. Саме через цю притаманну їм духовно-інтелектуальну свободу – правдомовні. А отже – ясномовні.

Багатолітній член найвищого ареопагу ССРСР – член Політбюро ЦК ВКП (б) – КПСС Анастас Іванович Мікоян свідчить про поведінку Сталіна під час II Світової війни: «Верховний Головнокомандувач жодного разу не виїздив на фронт! Втім, одного разу поїхав... Знаючи, що це виглядає непристойно, одного разу, коли німці вже відступили від Москви, поїхав на машині, броньованому «Пакарді», по Мінському шосе, оскільки воно використовувалося нашими військами і мін там вже не було. Хотів, напевне, щоби по армії чутки пішли, що Сталін виїздив на фронт. Проте, не доїхав до фронту... близько п'ятдесяти чи сімдесяти кілометрів. В задалегідь обумовленому місці його зустрічали генерали... Звісно, вірадили їхати далі – зрозуміли з його питання, яку саме відповідь він хотів почути... Таким боягузом виявився, що оганьбився на очах у генералів, офіцерів і солдат охорони. Захотів сходити до вітру по великому (може – теж від страху? – не знаю), і запитав, чи може бути заміною місцевість в кущах біля дороги? Звісно, ніхто не захотів давати таких гарантій. Тоді, Верховний Головнокомандувач на очах у всіх спустив штани й зробив свою справу прямо на асфальті. На цьому «знайомство з фронтом» було завершено і він поїхав назад до Москви». [8, С.563]

Прислужники імперії можуть сказати, що свідченням А.І. Мікояна довіряти вповні не слід, через його послідовну антисталінську позицію від другої половини 1950-х років і до кінця життя. Хоча – наголошуємо – хто як не А.І. Мікоян, який був від перших днів Великої Атечественной вайни, тобто від 22 червня 1941 року, членом Державного комітету оборони ССРСР, краще знав правду про поведінку Верховного Головнокомандувача? Риторичне питання. Непрямо правдивість щойно змальованої яскравої картини засвідчив... сам Сталін. У розмові з Феліксом Чуєвим. В. Молотов пригадує: «Сталін сказав, що він не підходить під статус Героя Радянського Союзу. Героя присвоюють за проявлену мужність. «Я такої мужності не проявив», - сказав Сталін. *І не взяв Зірку...* Сталін носив лише одну зірочку – Героя Соціалістичної Праці.» (письмівка наша П.Я.) [7, С.311]

Можна було би віднести всі вищенаведені міркування про, як зараз модно в РФ, до якоїсь «патологічної русофобії» українців. Але є невинуватий, зі світоглядного погляду, анекдот, який за свідченням вже цитованого нами росіянина, що народився в слободі Кукарке Вятської губернії, В'ячеслава Молотова розповідав Сталін: «Сталін розповів... анекдот, популярний у Грузії, як Бог створював нації з різних матеріалів і на росіян нічого не залишилось і тому довелося їх зробити із багнуки. До того, що в нас забагато свинства.» [7, С.330] - робить висновок поплічник Сталіна.

Натомість, Олександр Довженко *в цей самий, змальований В. Молотовим*

та А. Мікояном час не випадково *тричі* наголошує у «Щоденникові» - до Бога молитовно-мовленому, оскільки до публікації, свій щоденник він ніколи, а вже тим більше, у липні 1942 року, не призначав, молитовне благання: «вічна пам'ять. Вічна пам'ять. Вічна пам'ять. ... Вічна вам **слава, брати і діти мої**». (письмівка наша П.Я). До слова. Від переляканого сталінського не 22 червня, а аж 3 липня 1941 року сказаного: «Браття и сестры» відгонить констатованим А.І. Мікояном ароматом. На відміну від зболеного Довженкового українсько-православного, поминального, тричі промовленого «Вічна пам'ять». «Вічна вам *слава, брати і діти мої*». В 1942 році слово «Слава» на пошанівок асоціювалося лише з «петлюрівщиною». Отже – з кримінально переслідуваним «українським буржуазним націоналізмом».

А нині, в закривавленому, *українською кров'ю закривавленому*, ХХІ столітті – столітті «високих глобальних інформаційних технологій», кожен той, хто любить Україну вітається: «*Слава Україні!*» Піднаглядний НКВД СРСР Олександр Довженко, колишній та в сутності своїй воїн-захисник Української державності, а отже – і це головне для усвідомлення його пасіонарної сутності – митець-пророк не міг не розуміти цього. Так само, як і Євген Маланюк. Так само як і Павло Тичина. Публічно висловлене, ще до панування московськими радянцями над Україною Тичинине «Слава» у поезії «Як упав же він з коня...» ідеологи окупаційного тоталітаризму воліли, внаслідок небажання втратити для створення подальших симулякрів і симуляцій «пролетарського інтернаціоналізму» (ще один евфемізм на означення сатанинсько-одурманюючих химер, які незворотно призводять до масштабних тоталітарних голодоморів та репресій) «сторозтерзаного, сторозіп'ятого» українського генія, не помічати.

А цей «сторозтерзаний, сторозіп'ятий» український геній повсякчас відчував, що в його «сонячних кларнетах» відбувається «корозія таланту» (термін М.Х. Коцюбинської). І все ж, *попри все і понад усе* – вітально-вітаїстично-життєстверджуюча українська філософема в часи екзистенціальної небезпеки для України і українства як такого долає його острахи і страхи: «Я стверджуюсь, Я утверждаюсь, бо я живу!». 1941. 2022. Vita. Життя. Етика й естетика вітаїзму, української ідентичності сформульовані Миколою Хвильовим на основі предковичного українського світогляду. А власне – сформовані одвічно-життєдайною трипільсько-хліборобською, христонаслідувальною цивілізацією, яка триває в українській ціннісно-смісловій та буттєвій семіосфері вже не одне тисячоліття.

Підсумовуючи сказане. Україна як унікальна духовно-ментальна сутність світової цивілізації й досі залишається для світу terra incognita. Землею невідкритою. А отже, *неусвідомленою* світом. Так само, втім, як і її незнищенна багатотисячолітня культура. В цій трансцендентальній культурі, ще від епохи трипільського хліборобства і до христоцентрично-христонаслідувального сьогодення провідним є Опір фарисейству, облуді, фальсифікації Істини у всіх явних і прихованих проявах. Філософія християнського хліборобства, втім, так само як духовно-інтелектуальна філософія Опору лукавому в усіх вимірах і у всіх його явних і неоприятливих його проявах. А отже – є органічно притаманною українському світобаченню. Саме тому, Україна, українська ідентичність змогли вистояти впродовж тривалих століть бездержавності та переслідвань. Тарас Шевченко, Євген Маланюк, Олександр Олесь, Павло Тичина, Олександр Довженко, Ліна Костенко і, звісно, не лише вони, а власне – всі трансцендентальні українці (у цьому контексті не може не спасти на думку одна із провідних Шевченкових філософем: «І мертвим, і живим, і ненародженим в

Україні і не в Україні суцям ...») зримо актуалізують незнищенний феномен вічної України на всі подальші часи.

ЛІТЕРАТУРА:

- Довженко, О. (2019) Щоденник (1941-1956) . Київ, 399 с.
Костенко, Л. (2010) Берестечко. Історичний роман. Київ, 232 с.
Маланюк, Є. (2021) З нотатника. Кропивницький, 224 с.
Микоян, А. (1999) Так было. Размышления о минувшем. Москва, 637 с.
Олесь, О. (1926) За 25 літ. Літературна хрестоматія, Київ. 443 с.
Тичина, П. (1991) Деся на дні мого серця, Київ. 208 с.
Шевченко, Т. (2001). Кобзар. Київ. 344 с.
Чуев, Ф. (2002) Молотов. Полудержавный властелин, Москва. 736 с.

REFERENCES

- Dovzenko, O. (2019) (1941-1956). Kyiv. 399 s. (in Ukrainian)
Kostenko, L. (2010) Berestechko. poetry roman. Kyiv 232 s. (in Ukrainian)
Malanuk, E. (2021) Z notatnyka. Kropyvnytsky. 224 s. (in Ukrainian)
Мукоян, А. (1999) Так было. Razmyshensya o minuvshem. Moskow, 637 s.
Oles, O. (1926) Za 25 lit. Literaturna chrestomatia. Kyiv. 443 s. (in Ukrainian)
Тучина, П. (1991) Dec na dni mogo sercia, Kyiv. 208 s. (in Ukrainian)
Shevchenko, T. (2001) Kobzar, Kyiv. 344 s. (in Ukrainian)
Chuyev, F. (2002) Molotov. Poludержavny vlastelin, Moskow. 736 s.

*Подано до редакції 28.09.2023 року
Прийнято до друку 20.10.2023 року*